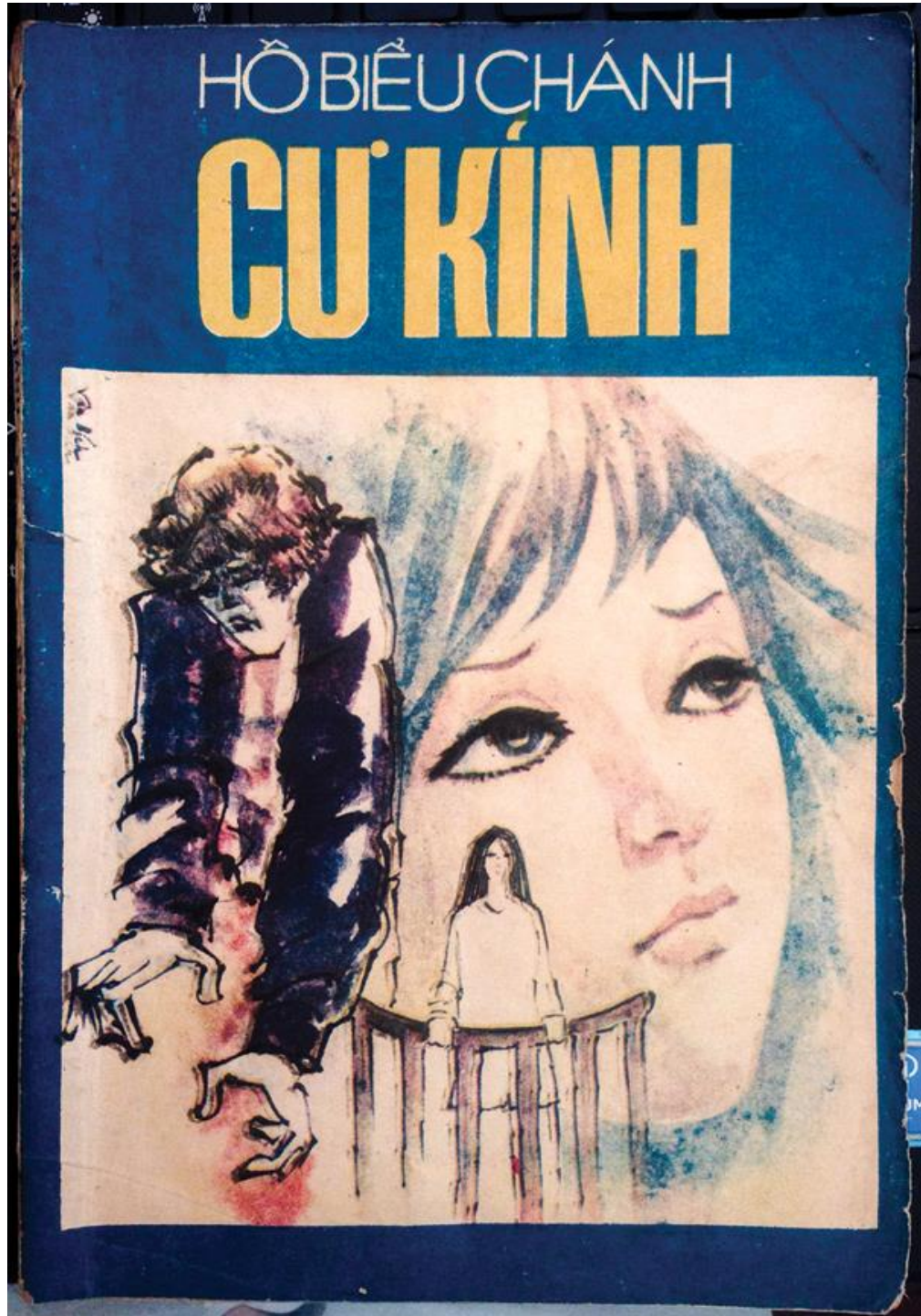

Cần Thơ xưa qua tiểu thuyết của Hồ Biểu Chánh

Hiểu hơn về Cần Thơ xưa là mong muốn của những người yêu mến mảnh đất này. Chúng tôi đã lần tìm trong hàng chục tiểu thuyết của nhà văn Nam bộ Hồ Biểu Chánh với mong muốn phác họa một chút về Cần Thơ xưa qua những dòng văn của ông. Thật nhiều điều thú vị!

Tiểu thuyết “Cư kinh” của nhà văn Hồ Biểu Chánh với bối cảnh là miệt vườn Ô Môn.

Hẳn nhiều người đặt vấn đề: tiểu thuyết- một thể loại văn học- chắc sẽ có điều hư cấu. Song, chúng tôi tìm hiểu Cần Thơ xưa ở khía cạnh này vì mấy lẽ. Trước đây, đã có nhiều đề tài nghiên cứu khoa học về Gò Công, Sài Gòn xưa qua tiểu thuyết của nhà văn Hồ Biểu Chánh bởi tính xác thực của những thông tin mà ông miêu tả trong truyện. Cốt truyện, nhân vật ông có thể hư cấu nhưng bối cảnh, sự kiện thì hầu như có thật. Vậy, một người Gò Công, sống chủ yếu ở Sài Gòn như Hồ Biểu Chánh thì hiểu gì về Cần Thơ? Lần giở tiểu sử của ông mới hay, sau thời gian dài làm Ký lục hành chánh khắp Lục tỉnh Nam kỳ, ông thi đậu Tri huyện, được bổ nhiệm về làm Chủ Quận Càng Long (Trà Vinh); năm 1932 về làm Chủ Quận Ô Môn và đến năm 1934 thì làm Chủ Quận Phụng Hiệp (Cần Thơ). Chính những năm tháng làm việc nơi mảnh đất Cần Thơ đã mang lại cho nhà văn Hồ Biểu Chánh sự thông hiểu và cảm tình.

Mặt khác, chúng tôi tin vào lời nhận xét sau đây của cố nhà văn Sơn Nam: “Tiểu thuyết Hồ Biểu Chánh là sử liệu về hoạt động miền đồng bằng, xa xôi tận Long Xuyên, Cà Mau: khung cảnh vườn tược, cách trang hoàng trong nhà điền chủ, nhà nông dân, đồng rơm, bầy heo, sông rạch, lời ăn tiếng nói...” (“Đồng bằng sông Cửu Long- nét sinh hoạt xưa”, NXB TP Hồ Chí Minh, 1985, trang 160). Cần Thơ xưa mà chúng tôi muốn nói đến là bối cảnh khoảng những năm 1930 của thế kỷ XX.

Khung cảnh Cần Thơ

Đặc sắc nhất về khung cảnh Cần Thơ thời bấy giờ có lẽ là trong tiểu thuyết “Cư kinh”, được nhà văn Hồ Biểu Chánh viết ở Vĩnh Hội- Sài Gòn hồi năm 1941. Tiểu thuyết này đã được chuyển thể thành bộ phim “Tình án” khá hay. Bối cảnh của tiểu thuyết là vùng Châu Thành Ô Môn. Nhà văn Hồ Biểu Chánh mở đầu câu chuyện bằng việc miêu tả rạch Cái Tắc Ô Môn: “Tại Châu Thành Ô Môn, có một cái rạch nhỏ bắt đầu chỗ góc nhà thương tế vô làng Ô Môn, rồi chạy thẳng qua miền Ba Se đụng ngọn rạch Cần Thơ quanh co lò lên tới đó. Con rạch nhỏ này người ta kêu là rạch Cái Tắc”. Nhà văn còn lý giải thêm rằng, có lẽ là tại người ở Ô Môn nhờ con rạch này để đi tắt qua Ba Se, Cầu Nhiêm, Phong Điền khỏi phải đi vòng ngã Cần Thơ xa xôi nên gọi “Cái Tắc”.

Đem những thông tin này đi hỏi người dân cổ cựu ở Ô Môn thì được biết, rạch Cái Tắc đó chính là Tắc Ông Thục ngày nay, nối từ ngọn sông Cần Thơ ở Phong Điền đổ ra sông Hậu phía Ô Môn. Sở dĩ sau này có địa danh Tắc Ông Thục vì con rạch này đi tắt ngang qua nhà ông Thục- một người dân bốn xứ rồi ra sông Hậu, không phải qua vàm Ô Môn nên bà con gọi vậy. Đọc “Cư kinh” mới hay, Tắc Ông Thục thuở xưa “đã tiện lợi cho sự giao thông mà lại đẹp đẽ về phong cảnh nữa”. Nhà văn Hồ Biểu Chánh tả: “Hai bên rạch vườn tược thạch mậu, nhà cửa

liên tiếp, hễ đến lúc nước lớn đầy thì những thảo mộc nhờ nước mà được sum sê, rồi phải hiệp nhau che tàn mà đẩy mặt nước, nên vẽ ra cái bức tranh tốt tươi vui vẻ, gây nên cái không khí mát mẻ u nhàn”.

Miệt vườn sông nước Cần Thơ được nhà văn Hồ Biểu Chánh miêu tả khá nhiều trong các tiểu thuyết.

Rồi ông lại khoái trá như đưa người đọc vào thế giới của miệt vườn cây trái khi viết rằng, bên mé rạch, phía tay mặt, có đắp một con đường làng rộng rãi cao ráo, dọc theo đường trồng hai hàng dừa bị, gốc hai hàng mà ngọn de ra rạch, mấy khoảng lại trồng xen những mít, dâu, nhất là trồng đu đủ, cây nào cũng lùn thấp mà có trái đeo đầy cổ, với tay hái được, chẳng cần phải trèo leo. Một khung cảnh đẹp về sự trù phú của miệt vườn Cần Thơ qua ngòi bút văn sĩ từng là Chủ Quận nơi đây.

Ở tiểu thuyết “Bỏ vợ”, được nhà văn Hồ Biểu Chánh viết xong năm 1938, kể chuyện thầy Vũ Như Bình thi đậu Ký Lục Sài Gòn, có lệnh bổ nhiệm tòng sự tại Tòa bố Cần Thơ. Sau này, ông lui tới miệt vườn Bình Thủy và có vợ là cô Hương, con bà chủ Phận ở Bình Thủy. Sau đây là đoạn thầy Bình nói với thân nhân về đường đi xuống Cần Thơ: “Ở Sài Gòn mình đi tàu Lục Tỉnh, nó chạy qua Mỹ Tho, lên Vĩnh Long, Sa Đéc, Châu Đốc, rồi đổ xuống Long Xuyên, Cần Thơ hay là mình đi xe lửa xuống Mỹ Tho rồi đi tàu nhỏ qua Cần Thơ cũng được”. Để giải tỏa nỗi lo của thầy Bình khi tòng sự ở đất Cần Thơ, ông Hương Thân Đáng nói rằng: “Ở đây khá lắm. Tỉnh giàu, hương chức biết ơn nghĩa, mà dân cũng dễ chịu”. Ất hẳn đây là cá tính của người Cần Thơ được khái quát. Qua những đoạn đối thoại,

biết thêm rằng, từ Cần Thơ lên Bình Thủy thì khoảng 3-4 ngàn thước, đi xe ngựa không mấy hồi thì tới.

Cũng trong tác phẩm “Bỏ vợ”, thầy Bình và vợ mua căn nhà ở rạch Cái Khế với giá 5 ngàn đồng. Theo nhà nghiên cứu Nhâm Hùng, 5 ngàn đồng thời đó có thể mua đến 5 ngàn gia lúa. Lại thêm chi tiết mà Hồ Biểu Chánh miêu tả: “Xe chạy vòng vô rạch Cái Khế. Cô Huyền thấy nhà dài theo mé cái rạch cái nào cũng đẹp đẽ, trước sân bông hoa đua nở, sau vườn cây trái sum sê”. “Miêu tả vậy thật hợp với tình cảnh rạch Cái Khế lúc bấy giờ. Nhiều tài liệu cho biết, con đường ven rạch Cái Khế (giờ là đường Hoàng Văn Thụ- NV) có tên là Emery, nhà cửa sung túc, kang trang y như vậy”- ông Nhâm Hùng nói.

Nét sinh hoạt miệt vườn

Tiểu thuyết gia Hồ Biểu Chánh được đánh giá là bậc thầy trong văn tả cảnh. Sự chi li, tinh tế và am hiểu văn hóa địa phương khiến người đọc dường như như cảnh thật. Một vài đoạn văn Hồ Biểu Chánh miêu tả về những ngôi nhà của người thời xưa ở Cần Thơ khá thú vị. Đó là nhà Huyện Hàm Tân ở Ô Môn trong “Cư kinh”: “Cách Châu Thành Ô Môn chừng vài trăm thước, có một tòa nhà nguy nga, nền đúc đá, cửa cuốn gạch, tường trắng toát, nóc đỏ lôm, trước nhà có một cái sân lớn chứa kiểng vật tốt tươi, bông hoa đủ sắc còn hai bên và phía sau nhà, thì vườn tược sồn sồn rậm rạp”. Còn đây là đoạn ông miêu tả cảnh lịch xinh tươi của những ngôi nhà ở làng Bình Thủy: “Xe lên tới Bình Thủy, đậu trước nhà Xã trưởng Tôn. Mấy tòa nhà ngói đồ sộ, ngoài có hàng rào xây gạch, sân có để kiểng vật đủ thứ. Mặt trời vừa mới lặn mà trong nhà đèn đốt sáng trưng” (“Bỏ vợ”).

Trong tiểu thuyết “Cư kinh”, thông qua lời kể của nhân chứng về cái chết của văn sĩ Chí Cao, ta lại hình dung một nếp sống sôi động ở Ô Môn thuở trước. Qua lời cô Túy với Chí Cao được biết, thời đó, ở chợ Ô Môn người ta đọc sách, tiểu thuyết khá nhiều và còn chọn cho mình những tác giả yêu thích để đọc. Khi Chí Cao bị đâm chết, ngay lập tức xóm làng lao xao, ông Hương quản làng Thới Thạnh và thầy đội đồn Ô Môn đều có mặt để xử trí.

Thú vị nhất là chi tiết để chứng tỏ mình không có mặt ở hiện trường vụ án, tên Quận là người ở bồi (giúp việc) cho Chí Cao kể rằng, tối đêm đó anh đi coi hát Tiều ở ngoài vàm Ba Rích. Từ chỗ rạch Cái Tắc tới Ba Rích đi xuống chừng nửa tiếng đồng hồ thì tới. Chúng tôi suy luận rằng, việc hát Tiều chỉ có thể có ở chùa Hoa mà tại vàm Ba Rích ngày nay có một ngôi chùa Hoa là Cảm Thiên Đại Đế đã hơn 100 tuổi, phải chăng tên Quận đã đi coi hát ở đây? Cũng qua lời tên Quận và bạn bè của y, phác họa được một bức tranh đi coi hát của người Cần Thơ xưa, đông vui và thâu đêm suốt sáng. Tên Quận khai: “Vì hát (Tiều) hay, lại có anh em cầm ở coi nên tôi coi hát tới hừng đông tôi mới về”. Theo lời nhận định của quan

Chủ Quận thì coi hát là dịp quy tụ đông đảo, con người ta đông nghẹt. Tên Canh là bạn của tên Quận thì khai như vậy: “Lối 3 giờ khuya hai anh em tôi mới gặp tên Quận lại. Tên Quận rủ anh em tôi đi ăn cháo. Ba đưa tôi đi ăn uống chơi cho tới vãn hát rồi kiếm ghe qua sông mà về”. Một không khí thật náo nhiệt khi mà 2-3 giờ sáng quán xá vẫn buôn bán như thường, minh chứng cho sự phát triển của vùng đất Ô Môn thuở trước.

* * *

Cố nhà văn Sơn Nam từng nói về tiểu thuyết của Hồ Biểu Chánh: “Tất cả nhân vật sống trong đồng quê bát ngát, dọc theo những con sông mà người nhà quê bơi những chiếc xuồng ba lá”. Trong khung cảnh yên ả đó, nhà văn Hồ Biểu Chánh đã dành không ít trang viết để phác họa hương sắc Cần Thơ.

Bài, ảnh: Đăng Huỳnh